

Павле Ј. Илић

mtp@nscable.net

(Филозофски факултет – Српска књижевност, Нови Сад)

ОТКЛАЊАЊЕ НЕГАТИВНЕ СУГЕСТИЈЕ ПРЕМА ЧИТАЊУ УЗАЈАМНИМ ДЕЈСТВОМ ДРУГИХ УМЕТНОСТИ

САЖЕТАК

У данашње време ученици све чешће избегавају читање лектире и других текстова у настави књижевности, чему је допринело много утицаја (обимни план и програм, непримерени однос наставника и старомодни захтеви ученицима, привлачност визуелних медија). Начини уклањања негативног односа према читању треба да иду управо путем нових трендова и саодносом уметничких дисциплина.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: читање, лектира, негативан однос, активни читалац, корелација, мотивација.

П риликом сваког стваралачког рада може доћи до клонулости и малодушности, до сумње и страха да се жељени циљ неће постићи. Осећање немоћи јача и у свести се формира све чвршће убеђење да циљ превазилази менталне снаге, и од остварења се одустаје. У питању је деловање ирационалне негативне аутосугестије која у подсвести постаје препрека за сваку даљу активност: она инхибира свест и формира негативан однос према циљу делања. Овакав негативан однос према раду ваља уклонити. Он прати сваки стваралачки чин, па и школску наставу. Појава је психолошке природе и отклања се психолошким методама. Негативном ирационалном односу Георги Лозанов супротставио је метод десугерисања, првенствено намењен настави. Основна сврха његове примене јесте *отклањање нејативне сујесности, десугерисање нејативне идеје о успеху* (Јањић 2006: 475-487). Метод десугерисања је примењив у настави свих предмета, а ми ћемо се позабавити могућностима његове примене у настави књижевности.

Треба, дакле, стимулисати менталне резервне снаге и уклонити негативан емотиван став према успеху: отклонити сумњу, страх и малодушност; оснажити веру у успех и оживети умртвљене стваралачке капацитете. То се може постићи применом различитих поступака и средстава. У настави књижевности ученицима се дају стваралачки задаци. Ученик треба да се активира, да нешто открије, истражи, издвоји, допуни, формулише; да унесе промене у структури текста (*да скраћеш текст, прошири га, смисли нове епизоде, измени редослед догађаја...* Маринковић 1994: 35). Овакви задаци, својом сугестивношћу шта треба да се ради и инструктивношћу како то треба да се чини, покрећу ученичке стваралачке снаге на делање. Такву сврху имају и сви задаци проблемско-стваралачког типа, афирмисани у наставној теорији и пракси. Ваља имати на уму чињеницу да су ово ипак захтеви, међу којима су чести и тзв. сараднички императиви. При њиховој примени водило се рачуна о сарадничком односу наставника и ученика и о индивидуалним могућностима сваког ученика. Међутим, ученик се на сарадњу позива задацима, захтевима, па чак и императивима.

Педагогија 21. века ученика као сарадника у настави хоће да придобије лагоднијим и привлачнијим

поступцима и средствима. Задаци, захтеви и позиви на сарадњу који звуче императивно, ма колико били формулисани изазовно и инструктивно, својом захтевном природом стварају осећање обавезе, а успех је, као што знамо, увек већи кад се нешто ради из жеље и унутрашње потребе а не из обавезе. Из жеље се ради опуштено, полетно и раздрагано, из обавезе натегнуто, с напором. *Зашто су основни њосуйци методе десугерисања: њокрећ, ијра, њлума, машија...* (Јањић, исто), они су увек у друштву других уметности, посебно глума у којој се сабирају бројне друге уметности.

Између три начела којима се одређује положај ученика у наставном процесу, а која по Грин Браду гласе: *Реци ми, њокажи ми, укључи ме* (Brad 1996: 23-26), савремена настава се одавно одлучила за ово треће: *Укључи ме*. Укључивање ученика у процес у којем сам ради, основно је начело на коме почивају радионице, данас нашироко прихваћен облик наставног рада. Начело укључивања би се могло изразити педагошком максимом: *Најбоље знам што урадим сам*.

Укључи ме, али како: налогом, заповешћу или изазовом и подстицајем? Поступци и једне и друге врсте траже од ученика да ради, да буде укључен у процесе којима се постиже успех. Настава се зато ни једних ни других не може одрећи. Када ће примењивати једне, а кад друге, зависи од природе градива, од конкретне наставне ситуације и циља који се жели постићи. Педагогија 21. века тражи да се релаксацијом, опуштеношћу и спонтаношћу неутралише дејство негативног ученичког односа према раду, изазваног бројним школским и ваншколским приликама. То се може постићи средствима и поступцима који су и сами по себи стваралаштво, креација. Када су у питању различите уметности, њима је могуће отклањати негативан учеников однос не само у настави тзв. уметничких предмета. У савременој наставној теорији и пракси афирмишу се поступци којима се коришћењем различитих уметности неутралише негативна аутосугестија и ученици придобијају за рад, нарочито ако се час изводи применом метода сценске комуникације. Та метода тражи да се градиво изучава, односно утврђује, увежбава и проверава путем сценске игре, чије су технике и модели, као и примена метода сценске комуникације у

целини, већ темељно у литератури разрађени и који су стекли снажну афирмацију у пракси (Кошничар 2002). Кошничар даје уверљиве примере да се у млађим разредима основне школе може организовати и извести час сценски из било којег наставног предмета. Организовањем различитих игара с елементима сценске игре, могућно је осмислити и часове граматике, чак и тако одбојних наставних јединица као што су падежи призренско-тимочког дијалекта (Јањић 2005). У књизи намењеној култури говора у основној школи Јањић показује да се овим методама може развијати говорна култура ученика (Јањић 2008).

Покрет, игра, глума, машта поступци су на које приоритетно рачуна метод десугерисања. Могло би се рећи да је глума кључни поступак, с обзиром на то да у себе укључује и покрет, и игру, и машту и бројне уметности, као што су књижевност (без које не би ни постојала), музика, сцена и др. Часови се управо зато сценски организују. Све је то уметност која крепи људски дух и покреће га на делање, због чега Шарл Бате тврди да је уметност *йодигла традове, ујединила ошћућене људе, учинила да йосћану цивилизовани, блаћородни, друшћивени* (Бате 1978: 71). Уметност људски дух покреће из апатије и других последица деловања негативне аутогестије. Нису случајно у облике радионичарског рада уведене игре као њихов саставни део. Примењују се у различитим етапама рада и имају различите облике, али им је циљ исти: елиминисање негативног односа према раду. Кад водитељ радионице „осети код учесника умор“, он у оквиру тзв. психолошке паузе организује „игре размрдавања (Криза читања, 2007: 113). „Размрдавање“ је осмишљено, најчешће је то елемент игре коју изводе учесници радионице где су покрет, игра, глума у свом синкретичком деловању. Покрет, игра, глума (а машта је присутна у свима њима), уз уметничку књижевност, музику, сликарство, вајарство и све видове сценске уметности, по Шарлу Батеу, чине групу лепих уметности (Бате, исто). То су управо оне уметности које су некад удружено деловале. Уметности могу да покрену из апатије и у неуметничкој сфери делања (у природним, па и „строгим“ егзактним наукама), и то далеко интензивније кад је у питању узајамни однос међу њима. Више се међусобно помажу сродне

уметности, оне које припадају истој групи, а нас овде највише интересује управо група тзв. лепих уметности јер је међу њима књижевност.

Код ученика, поготово средњошколаца, негативан однос према читању појачан је због преоптерећености, произашле из система образовања. Код великог броја ученика присутан је страх да се програми лектире, озбиљни у обиму и захтевима, не могу савладати, да се толике књиге не могу прочитати, схватити, усвојити. Осећање страха и немоћи сели се из свести у подсвест, где се устоличује анимозитет према књизи, толико да се и за најбоља књижевна дела говори да су досадна, да „смарају“, да су непривлачна и неинтересантна. Ученик тражи пречи пут да о тим делима нешто сазна, а оно што се чита, ако и то, јесу књиге које издавачи препоручују као „лектиру за годишњи одмор“.

Кад је већ тако, треба нешто чинити да *йодгвесћи не йружа ошћор* (Јањић 2006), да не инхибира деловање свести и учини могућим оно што се чини немогућим. Замор у стваралаштву у једној грани уметности може уклонити слично у другом подручју уметности. Звучи инструменталне музике Певача индиспонираног за певање могу да прену из летаргије и да га потакну на песму. Режицера, равнодушног према неком књижевном делу и могућностима његовог постављања на сцену, на делање могу да покрену замисли драматурга или сценографа. И обрнуто, замисао режицера отклања баријеру у подсвести драматурга и сценографа. А представа на позорници (или филм) може да покрене бројне читаоце да читају прилагођено дело, иако су пре тога имали негативан однос према том послу. Све лепе уметности својим префињеним благотворним деловањем чине ирационалне стеге у подсвести опуштенијим, стварајући позитивна осећања. Тиме подсвест сугерише свести да је остварење жељеног циља, уз задовољство и радост стварања, ипак могуће. У остварење се креће уз пуну сарадњу свести и подсвести. Таквим својим деовањем уметности се међусобно позивају на делање и једна другој помажу да се остваре.

Уметничко читање спада, такође, у групу лепих уметности и са њима је у посебно блиским кооперативним односима. То значи да уметничко читање, рецитовање, казивање текстова, може да отклони негатив-

ван однос и уклони ирационалне баријере у свакој од ових уметности, али и обрнуто. У питању је примена методе „десугерисања“. Кооперативност међу уметностима постоји и кад се тумаче дела која припадају једној од њих (рецимо, тумачење књижевног дела у корелацији са другим уметностима) и кад је у питању отклањање деловања негативне сугестије у некој од њих. Разлика је у томе што при тумачењу књижевног дела, укључене уметности делују упоредо, симултано, синергетски, свака из свог аспекта (за шта су погодне, на пример, песме *Каленић* Васка Попе, или *Грачаница* Десанке Максимовић).

При отклањању негативног односа према читању лектире, корелација међу уметностима тече најпре сукцесивно: деловањем једне уметности уклања се негативна сугестија која омета другу уметност, а тек онда оне удружују своје снаге. Кад је у питању кооперација којом се другим уметностима и стваралаштвом уопште отклања негативан однос који омета читање књижевних дела, може се рећи да та кооперација има и реверзибилан, повратни карактер: читање књижевних дела подстиче на стварање, стварање тражи да се чита. Треба (само) отклонити деловање негативне сугестије тамо где она снажно инхибира жељу да се чита и где је створила анимозитет према књизи. Узајамност читања и стварања овде је најочитија.

Десугерисање се не може поистовећивати са мотивисањем. Десугерисањем се слама отпор који стоји на путу остварења циља; пред мотивисањем не мора да постоји препрека, али постоји потреба да се створи расположење за што успешније остварење циља. Када је у питању читање, мотивисањем се ствара расположење да се текст што дубље реципира и кад не постоји отпор према њему, према читању и књижевној уметности.

Уводна мотивисања пред читање текста у одељењу имају краткорочни циљ: да се ученици психички отворе за његово усвајање, и дугорочни: да се таквим мотивисањима створи жеља за читањем, дакле, трајна духовна потреба.

У методичкој литератури разрађен је богат систем мотивисања ученика којима се настоји постићи и овај други циљ: да ученицима читање књижевних дела постане стална духовна потреба. Све су то дидактич-

ка усмерења ученика ка књизи. Међутим, *дидактичка усмерења ваља благовремено да се повлаче пред вишим степенем интересовања и пред естетском мотивацијом која пошшиче из самој уметничкој дела...* (Николић 1988: 105). Сигурно је да је само књижевно дело, поготово кад се чита из жеље ученика да се *што пре сусретне са чарима његовој свећа*, најснажнији мотив за читање, али како доћи до тога, како доћи до оног степена мотивисаности на ком је читање стална духовна потреба? Зна се да се међу средствима којима се ученици уводно мотивишу за слушање текста најчешће користе средства која припадају лепим уметностима: музици, сценској уметности, сликарству. Сценска уметност се овде често презентује филмом, телевизијом, интернетом. Функционалним коришћењем ових средстава, њихових делова и елемената, редовно се ствара жеља код ученика да слушају или читају књижевни текст. То је доказ да се овим средствима могу отклањати и ирационалне препреке које ометају читање програмске лектире и неутралисати уврежена негативна осећања у подсвести ученика. То што данас ипак постоји знатан проценат ученика који читају књижевна дела и уживају у *чарима њиховој свећа*, резултат је успешног отклањања негативне аутосугестије и разбијања комплекс немоћи према лектури, чему узајамно деловање књижевне и других уметности умногоме доприноси. Ваља само имати у виду чињеницу да замор, равнодушност и отупелост могу стићи у свакој етапи рада на књижевном делу и да те баријере за даљи рад треба отклањати „размрдавањем“ и духа и тела, не дозвољавајући да се пролазне клонулости претворе у комплекс немоћи и зловоље. Важно је, зато, питање позиције ученика у овим активностима. Морамо се вратити оној Бradoвој тријади, по којој та позиција треба да буде: *Реци ми, покажи ми, укључи ме*. Казивањем какав доживљај могу да нам пруже дела лепе уметности, не може се постићи много. Далеко више се постиже њиховим показивањем, тј. демонстрирањем: слушањем пријатне музике, поготово ако се уз њу „размрдава“, ако уз њу иду покрет и маштовита игра; посматрањем уметничких слика и узорака дела других визуелних уметности; презентовањем секвенци позоришних, филмских, телевизијских и радиофонских остварења, донеће учени-

ку и освежење и охрабрење да настави рад и постигне жељени успех. Што су те уметности више у дослуху са темом књижевног дела, више ће допринети његовом тумачењу. Ученици, међутим, ни у овом другом случају нису укључени у креирање активности: користили су туђу креативност. Оно Брадово: *Укључи ме* овде би требало да значи: укључи ме да читам, рецитujem, глумим, илуструјем, да одаберем музику, секвенце позоришних представа, да свирам, да драматизујем део текста за извођење у одељењу, да предложим декор, маске, костиме, да напишем репортажу, приказ, критику онога што су други остварили... Оваквим и сличним ученичким укључивањем у рад, многоструко се доприноси настави.

Укључивањем ученика у овакве активности постиже се највиши домет примене метода десугерисања. Овде између ученика и књижевног дела не може да се формира препрека: он то дело доживљава, на основу њега он ствара своја дела и тражи да чита нова. Такав ученик постаје прави, активни читалац, читалац – стваралац и код њега мотивација за читање *пошине*, како то рече Милија Николић, *из самој уметничкој дела и жеље ученика да се што пре сусрећне са чарима његовој свећи*. Сусрет са чарима тог света подстиче на стварање сопствених светова. У стварању свако ужива по својој мери, према сопственим склоностима и способности. Свако ко воли и уме лепо да чита, и сам ствара јер је и само лепо читање – стварање.

ЛИТЕРАТУРА

- Бате, Ш. (1978). *Леје уметности сведене на заједнички принцип*. Однос међу уметницима (приредила Бранислава Милијић). Београд: Нолит.
- Грин, Б. (1996). *Нове парадигме за стварање квалитетне наставе*. Загреб: Алинеа.
- Илић, П., Гајић, О., Марковић, М. (2007). *Криза читања*. Нови Сад: Градска библиотека.
- Јањић, М (2005). *Настава падежа у теорији и пракси*. Врање: Учитељски факултет.
- Јањић, М (2006). *Метод десугерисања у настави говорне културе*. *Српски језик – часопис научног друштва за неговање и проучавање српског језика*. Београд: Филолошки факултет.
- Јањић, М. (2008). *Савремена настава говорне културе у основној школи*. Нови Сад: Змај.
- Кошничар, С. (2002). *Сценска уметност – учење кроз сценску игру*. Нови Сад: Змај.
- Lozanov, G. (1978). *Suggestology and Outlines of suggestopedy*. Philadelphia: PA. Gordon and Breach.
- Маринковић, С. (1994). *Методика креативне наставе српској језика и књижевности*. Београд: Креативни центар.
- Николић, М. (1998). *Методика наставе српској језика и књижевности*. Београд: ЗУНС.
- Петровачки, Љ.; Штасни, Г. (2010). *Методички систем у настави српској језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Солар, М. (1976). *Теорија књижевности*. Загреб: Школска књига.

Pavle J. Ilić

ELIMINATING NEGATIVE ATTITUDE TOWARDS READING BY MUTUAL ACTION OF OTHER ARTS

Summary

Nowadays pupils more often avoid reading set books and other texts during literature teaching and a lot of factors have contributed to this situation (a large curriculum, inadequate and oldfashioned teachers' attitude towards both teaching materials and pupils, and visual media attractiveness). The ways of eliminating the negative attitude towards reading should follow new trends and be in correlation of art disciplines.

Key words: reading, set books, negative attitude, active reader, correlation, motivation.